

ISSN 2306-5680

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія

Головний редактор
В.К. Хільчевський

2(41)
2016

HYDROLOGY, HYDROCHEMISTRY AND HYDROECOLOGY

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра гідрології та гідроекології

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія

Періодичний науковий збірник
Том 2 (41)

Київ
2016

ГІДРОЛОГІЯ, ГІДРОХІМІЯ І ГІДРОЕКОЛОГІЯ:

Наук. збірник / Гол. редактор В.К. Хільчевський. – 2016. – Т. 2 (41). – 133 с.

HYDROLOGY, HYDROCHEMISTRY AND HYDROECOLOGY:

The scientific collection / The editor-in-chief Valentyn Khilchevskiy. – 2016. – Vol. 2(41). – 133 p.

У збірнику вміщено статті, в яких викладено методичні розробки, а також результати теоретичних та прикладних гідрологічних, гідрохімічних і гідроекологічних досліджень, що виконано в різних установах України.

- Науковий збірник “Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія” засновано у травні 2000 р.
- Зареєстровано Міністерством юстиції України 8 жовтня 2009 р. (наказ № 1806/5).
- Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 15819-4291Р від 8 жовтня 2009 р.
- Наказом Міністерства освіти і науки України № 515 від 16.05.2016 р. включено до переліку наукових фахових видань України за галуззю «Географічні науки».
- Атестовано Вищою атестаційною комісією України; Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 10 березня 2010 р.
- **Видавець:** Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Виходить чотири рази на рік.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
географічного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(25 травня 2016 р., протокол № 10)*

Адреса видавця та редколегії:

*м. Київ, МСП-680, проспект Глушкова, 2-А,
географічний факультет Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кафедра гідрології та гідроекології,
Лук'янець Ользі Іванівні (з позначкою “Науковий збірник”).*

Телефон редколегії: (044) 521-32-29.

E-mail: gidrolog@niv.kiev.ua
luko15_06@ukr.net

ISSN:2306-5680

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Хільчевський В. К., доктор географічних наук, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка (головний редактор)*;

Гребінь В. В., доктор географічних наук, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка (заступник головного редактора)*;

Гандзюра В. П., доктор біологічних наук, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*;

Гопченко Є. Д., доктор географічних наук, *Одеський державний екологічний університет*;

Линник П. М., доктор хімічних наук, *Інститут гідробіології НАН України*;

Ободовський О. Г., доктор географічних наук, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*;

Осадчий В. І., доктор географічних наук, член-кореспондент НАН України, *Український гідрометеорологічний інститут*;

Осадча Н.М., доктор географічних наук, *Український гідрометеорологічний інститут*;

Самойленко В. М., доктор географічних наук, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*;

Сніжко С. І., доктор географічних наук, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*;

Тімченко В. М., доктор географічних наук, *Інститут гідробіології НАН України*;

Цюпа Тадеуш, доктор габілітований, *Інститут географії Університету Яна Кохановського в Кельцах (Польща)*;

Шищенко П. Г., доктор географічних наук, член-кореспондент НАПН України, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*;

Щербак В. І., доктор біологічних наук, *Інститут гідробіології НАН України*;

Лук'янець О. І., кандидат географічних наук, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка (відповідальний секретар)*.

З М І С Т

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Самоїленко В.М., Пласкальний В.В.

Інтероперабельна методика аналізу міри антропоїзації ландшафтів України 6

Гребінь В.В., Хільчевський В.К.

Ретроспективний аналіз досліджень річкової мережі України та застосування типології річок Водної рамкової директиви ЄС на сучасному етапі 32

ГІДРОЛОГІЯ. ВОДНІ РЕСУРСИ

Лобода Н.С., Божок Ю.В.

Вплив кліматичних змін на водні ресурси Північно-Західного Причорномор'я у сценарних умовах (за RCP4.5 та RCP8.5) 48

Мірошніченко К.А., Чорноморець Ю. О.

Вплив змін клімату на водний баланс та динаміку стоку води річки Ворскла..... 58

Пясецька С. І.

Прояв сільової та ерозійної діяльності за результатами обстежень осередків їх прояву протягом 2003-2013 рр. у Криму 68

Жукова Ю.О., Довганенко Д.О.

Оцінка формування паводкового стоку річок Дніпропетровської області в умовах режиму його регулювання з використанням цифрової моделі рельєфу SRTM30..... 76

ГІДРОХІМІЯ. ГІДРОЕКОЛОГІЯ

Курило С.М.

Основні тенденції багаторічних змін мінералізації води та вмісту головних іонів у річках України 85

ГІДРОЕКОЛОГІЯ. ГІДРОБІОЛОГІЯ

Лета В.В.

Гідроекологічний стан річки Шопурка Рахівського району Закарпатської області 91

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ГІДРОЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Малицька Л.В.

Кількісна оцінка комфортності погодних умов та клімату 97

Паламарчук Л.В., Шпиг В.М., Гуда К.В.

Індекс Північно-Атлантичного коливання як предиктор формування сильних снігопадів на рівнинній території України..... 107

Маляренко О. С.

Модифікований підхід до типізації основних екомережних елементів регіонального рівня..... 114

Кулініч М.Т.

Технологічна оцінка рекреаційної придатності аквально-терральних комплексів Середнього Подніпров'я..... 124

Порядок подання і оформлення статей до періодичного наукового збірника

“Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія”..... 131

CONTENTS

THE GENERAL METHODS ASPECTS OF INVESTIGATION

Samoylenko V.M., Plaskalnyi V.V. Interoperable procedure of anthropization extent' analysis for Ukrainian landscapes.....	6
Grebin' V., Khilchevskiy V. The retrospective analysis of the study on Ukrainian river network and implementation of the rivers typology of water bodies according to the EU Water framework Directive on the current phase.....	32

HYDROLOGY. WATER RESOURCES

Loboda N.S., Bozhok Y.V. The impact of climate changes on water resources of the North-Western Black Sea Region in the scenario conditions (by RCP4.5 and RCP8.5).....	48
Miroshnichenko K.A. , Chornomorets Yu.O. The influence of climate change on water balance and dynamic of runoff of the river Vorskla	58
Pyasetska S. Manifestation landslide and erosion of the results of surveys cells their manifestation during the 2003-2013 biennium Crimea.....	68
Zhukova J.O., Dovhanenko D.O. Assessment of the flood runoff of rivers in Dnipropetrovsk region under the conditions of its run-off control using digital elevation model SRTM30	76

HYDROCHEMISTRY. HYDROEKOLOGY

Kurilo S. Main trends of the hydrochemical regime of river waters of Ukraine.....	85
---	----

HYDROEKOLOGY. HYDROBIOLOGY

Leta V. The hydroecological state of the Shopurka river in Rakhiv district Transcarpathian region....	91
---	----

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF HYDROLOGICAL RESEARCH

Malytska L.V. Quantitative assessment of weather and climate comfort	97
Palamarchuk L.V., Shpyg V.M., Huda K.V. North Atlantic oscillation index as predictor of heavy snowfall formation on the plain part of Ukraine.....	107
Malyarenko O. S. Modified approach to typing ecological network's basic elements of regional level.....	114
Kulinich M. Technological assessment of recreational suitability of aquatic-terrain complexes of the Middle Dnieper region.....	124
The presenting and official registration of the articles for the scientific Periodical collection «Hydrology, hydrochemistry and hydroecology».....	131

УДК 556.16"45".18

Лобода Н.С., Божок Ю.В.

Одеський державний екологічний університет

ВПЛИВ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН НА ВОДНІ РЕСУРСИ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я У СЦЕНАРНИХ УМОВАХ (ЗА RCP4.5 ТА RCP8.5)

Ключові слова: водні ресурси, Північно-Західне Причорномор'я, глобальне потепління, сценарії зміни клімату, модель «клімат-стік».

Вступ. Територія Північно-Західного Причорномор'я знаходиться у зоні недостатнього зволоження і характеризується низьким стоком. Дефіцит водних ресурсів у межах Дунай – Дністер, Дністер – Південний Буг у багатьох випадках компенсується за рахунок використання стоку великих річок. За часів СРСР тут діяли потужні меліоративні системи, по яких виконувався перекид поверхневих вод. Багато малих та середніх річок були складовими цих систем. У теперішній час меліоративна мережа скоротилася, а створені з метою регулювання стоку водосховища та ставки перетворилися на штучні випарники, які замулюються і тривалий час пересихають. У останні два десятиріччя гідроекологічна ситуація досліджуваної території погіршилася через зміни клімату, які на території Північно-Західного Причорномор'я суттєво впливають на водність річок та водойм [9].

Зміст роботи відповідає напряму Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (ратифікована 29 жовтня 1996 року), Кіотського протоколу (ратифікований 4 лютого 2004 року), Регіональній програмі розвитку водного господарства Одеської області на період до 2021 року (затверджена рішенням Одеської обласної ради №882-VI від 18 вересня 2013 р.) та Регіональній програмі по збереженню та відновленню водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 рр. (затверджена зі змінами рішенням Одеської обласної ради №1023-VI від 21 лютого 2014 р.).

Дослідження виконане в рамках НДР МОН України «Комплексне управління водними ресурсами басейну Куяльницького лиману та його гідроекологічним станом в умовах господарської діяльності і кліматичних змін» (№ д/р 0115U000631, термін 2015-2016 рр.) та «Оцінка кліматичних ризиків для галузей економіки України в умовах глобальних змін клімату» (№ держреєстрації 0113U000629, термін 2015-2016 рр.)

Вихідні передумови. Оцінки характеристик стоку річок Північно-Західного Причорномор'я за даними спостережень не є достовірними та надійними через їх недостатню тривалість та трансформацію водогосподарськими заходами. У минулі 25 років до антропогенних перетворень додалися зміни клімату [12]. У той же час приплив прісних вод від річок Північно-Західного Причорномор'я є важливою складовою водних балансів лиманів розглядуваної території [1]. Зміни водності річок в сучасних кліматичних умовах здатні впливати на гідрохімічний, гідробіологічний та гідроекологічний режими лиманів Одеської області й соціально-економічний стан прилеглих територій.

У метеорологічному відношенні територія Північно-Західного Причорномор'я вивчена набагато краще ніж у гідрологічному. Нестача необхідної гідрологічної

інформації може бути компенсованою математичним моделюванням характеристик стоку на основі використання метеорологічних даних та матеріалів про масштаби водоспоживання. У Одеському державному екологічному університеті під керівництвом проф. Є.Д. Голченка та проф. Н.С. Лободи [2,5] було розроблено математичну модель, на вході якої використовуються кліматичні чинники формування стоку, визначені на основі даних спостережень у минулому чи за моделями розвитку глобального потепління у майбутньому, а на виході отримуються характеристики природного та побутового стоку у різних кліматичних умовах. Оскільки побудована в ОДЕКУ математична модель формування стоку базується на даних про клімат, вона отримала назву модель "клімат-стік". Модель вміщує до себе два блоки. Перший блок дозволяє виконувати оцінку природного річного стоку на основі метеорологічних даних, другий – оцінку побутового (перетвореного водогосподарською діяльністю) стоку. Теоретичною базою першого блоку моделі є рівняння водно-теплогового балансу водозбору, другого – рівняння водогосподарського балансу водозбору, представлене у стохастичній (ймовірнісній) формі. Модель розглядає ланцюг послідовностей формування стоку: «клімат → кліматичний стік → підстильна поверхня → природний стік → водогосподарські перетворення → побутовий стік». Таким чином, вивчається та моделюється робота водогосподарської системи, яка підлягає зовнішнім (кліматичним) та внутрішнім (водогосподарським) впливам й певним чином реагує на ці впливи.

Стік, визначений за рівнянням водно-теплогового балансу, відображає взаємодію ресурсів зволоження (X) та тепла (E_m) і може бути визначеним за даними сценаріїв зміни клімату [14]:

$$Y'_K = X' + (w_1 - w_2)' - E'_m \left[1 + \left(\frac{X' + (w_1 - w_2)'}{E'_m} \right)^{-n} \right]^{-\frac{1}{n}}, \quad (1)$$

де Y'_K - величина кліматичного стоку за розрахунковий період в умовах змін клімату, мм; E'_m - величина максимально можливого випаровування за розрахунковий період в умовах змін клімату, мм; X' - сума річних опадів за розрахунковий період в умовах змін клімату, мм; n – параметр, який інтегрує фізико-географічні умови формування стоку; $(w_1 - w_2)'$ - зміна запасів води у ґрунті за розрахунковий період в умовах змін клімату, мм. Для багаторічного періоду $(w_1 - w_2)' = 0$.

Максимально можливе випаровування E_m розглядається як складова прибуткової частини теплового балансу підстильної поверхні [8]

$$LE_m = R^+ + P^+ + (B_1 - B_2), \quad (2)$$

де R^+ - приходна частина радіаційного балансу; P^+ - приходна складова турбулентного теплообміну або тепло, яке надходить на ділянку суші в зв'язку з рухом повітря, тобто адвективне тепло; $B_1 - B_2$ - зміна запасів тепла в діяльному шарі ґрунту (теплообмін у ґрунті, позначається як ΔB); L - «приховане» тепло пароутворення.

Величина LE_m представляє граничні ресурси енергії, які забезпечують процес випаровування у визначених кліматичних умовах й називаються

«теплоенергетичними ресурсами клімату». У свою чергу E_m є «теплоенергетичним еквівалентом», тобто шаром води, який міг би випаритися з поверхні суші, якби на процес випаровування були витрачені усі теплоенергетичні ресурси клімату

$$E_m = \frac{R^+ + P^+ + (B_1 - B_2)}{L} \quad (3)$$

Таким чином, теплоенергетичний еквівалент E_m - це величина, яка за своїм фізичним змістом близька до величини E_0 - випаровуваності або максимально можливого випаровування, але на відміну від інших авторів, у інтерпретації В.С. Мезенцева вона набуває однозначного фізичного змісту.

Для масових розрахунків максимально можливого випаровування використовуються залежності від температур повітря, які є непрямим показником надходження сонячної радіації до підстильної поверхні. Для території України розроблені регіональні регресійні рівняння виду

$$\bar{E}_m = 0,224 \sum T_{>10} + 226, r = 0,91; \quad (4)$$

$$\bar{E}_m = 0,209 \sum T_{>0} + 179, r = 0,87; \quad (5)$$

$$\bar{E}_m = 13,3 \sum \frac{IX}{V} \bar{T}_M - 307, r = 0,94, \quad (6)$$

$$\bar{E}_m = 6,98 \sum \frac{XI}{IV} \bar{T}_M + 128, r = 0,91, \quad (7)$$

$$\bar{E}_m = 13,3 \sum \frac{IX}{V} \bar{T}_M - 307, r = 0,94. \quad (8)$$

де $\sum T_{>10}$ - сума добових температур повітря більше $10^\circ C$; $\sum T_{>0}$ - сума добових температур повітря більше $0^\circ C$; $\sum \frac{XI}{IV} \bar{T}_M$ - сума середніх місячних температур повітря

з квітня по листопад; $\sum \frac{IX}{V} \bar{T}_M$ - сума середніх місячних температур повітря з травня по вересень; r - коефіцієнт кореляції.

Найчастіше для розрахунків залучається рівняння (8), оскільки воно має високий коефіцієнт кореляції та використовує середні місячні, а не добові температури повітря.

Середня багаторічна величина річного стоку ототожнюється із зональним стоком у природних умовах [3].

Зміни посушливості клімату можуть бути охарактеризовані за допомогою показника посушливості β_X , який представляє собою співвідношення між ресурсами вологи і тепла:

$$\beta_X = \frac{\bar{X}}{E_m}, \quad (9)$$

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т.2(41)

де $\bar{X}$ - середнє багаторічне значення річних опадів, мм; $\bar{E_m}$ - середнє багаторічне значення максимально можливого випаровування, мм.

Зміна співвідношення β_X у просторі може характеризувати ступінь зволоження (зволоженості) території [10]

$$\beta_X \geq 1,0 - \text{зона надмірного зволоження,} \quad (10)$$

$$0,8 < \beta_X < 1,0 - \text{зона достатнього зволоження,} \quad (11)$$

$$0,5 \leq \beta_X < 0,8 - \text{зона недостатнього зволоження,} \quad (12)$$

$$0,20 \leq \beta_X < 0,5 - \text{напіваридна зона,} \quad (13)$$

$$0,03 \leq \beta_X < 0,2 - \text{аридна зона,} \quad (14)$$

$$\beta_X < 0,03 - \text{гіпераридна зона.} \quad (15)$$

У 2013 р. Міжнародна робоча група з питань зміни клімату опублікувала П'яту «Спеціальну доповідь по сценаріях викидів» (СДСВ) [13]., в якій були представлені сценарії концентрацій парникових газів сімейства RCP (Representative Concentration Pathways – «характерні траєкторії змін концентрації»). Представлені сценарії задають безпосередньо зміну у часі середнього вмісту парникових газів в атмосфері Землі в залежності від передбачуваної динаміки викидів парникових газів та інших чинників, чим відрізняються від раніше досліджуваних сценаріїв (сценарні родини A1, A2, B1, B2), які враховували демографічні, економічні та науково-технічні фактори, а також зумовлені цими факторами викиди парникових газів. Чотири описані в доповіді траєкторії RCP2.6, RCP4.5, RCP6.0 та RCP8.5 базуються на розгляді різниці додатного та від'ємного випромінювання в системі Земля-атмосфера до кінця XXI сторіччя у порівнянні із допромисловим періодом, які становлять відповідно, 2,6, 4,5, 6,0, 8,5 Вт/м² для кожного сценарію [13].

Згідно із сценарієм RCP4.5 глобальні викиди парникових газів повинні почати зменшуватись після 2040 р. За сценарієм RCP8.5 викиди повинні зростати протягом усього XXI сторіччя [11]. Саме ці два сценарії – «помірний» RCP4.5 та «агресивний» RCP8.5 - були обрані авторами для розгляду.

Метою дослідження є оцінка можливих змін характеристик клімату та водних ресурсів Північно-Західного Причорномор'я за сценаріями глобального потепління RCP4.5 та RCP8.5 на основі моделі «клімат-стік».

Виклад основного матеріалу. Для дослідження змін посушливості, основних кліматичних чинників формування стоку та водних ресурсів на основі сценаріїв змін клімату RCP4.5 та RCP8.5 у межах території Північно-Західного Причорномор'я розглядалися 10 точок-вузлів координатної сітки, які відповідають географічному положенню метеорологічних станцій Вознесенськ, Первомайськ, Баштанка, Миколаїв, Затишшя, Любашівка, Одеса, Сарата, Ізмаїл. Гідрометеорологічні характеристики, отримані в результаті застосування моделі за період 2011- 2050 рр., порівнювалися порівнювався із відповідними характеристиками базового періоду (до 1989 р.). Саме 1989 р. за даними В.В. Гребіня [4] став «переламним» роком, починаючи з якого зміни температурного режиму на території України набули значущості.

Аналіз змін посушливості клімату, виконаний за допомогою показника посушливості β_X , дозволив зробити висновки про поширення напіваридної зони на північ. До 1989 року ізолінія $\beta_X=0,5$, яка розглядається як межа між зоною недостатнього зволоження та напіваридною зоною, проходила майже по узбережжю

Чорного моря (рис.1). За період 2011-2050 рр. вона "піднялася" до північних частин лиманів (рис.2). При розгляді розподілу β_X для сценаріїв RCP4.5 та RCP8.5 можна зробити висновок, що процес поступового переміщення степової зони в лісостеп продовжується, а в степу будуть спостерігатися кліматичні умови напівпустель $\beta_X < 0,5$. Це може призвести до катастрофічних наслідків, оскільки екосистеми Північно-Західного Причорномор'я не встигнуть адаптуватися до різких і швидких змін клімату.

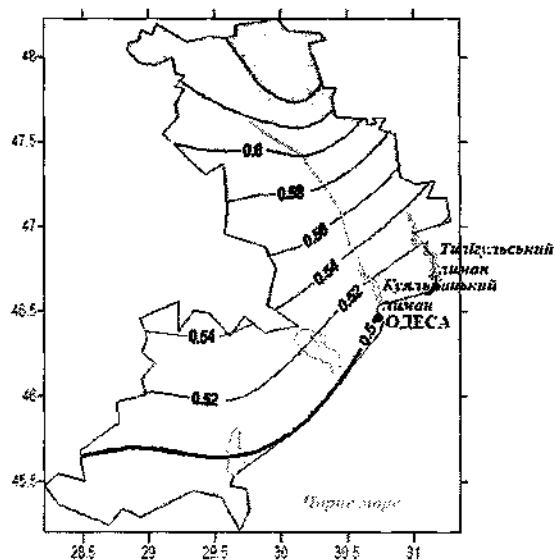

Рис. 1. Просторовий розподіл показника посушливості/зволоженості β_X на території Північно-Західного Причорномор'я за період до 1989 р.

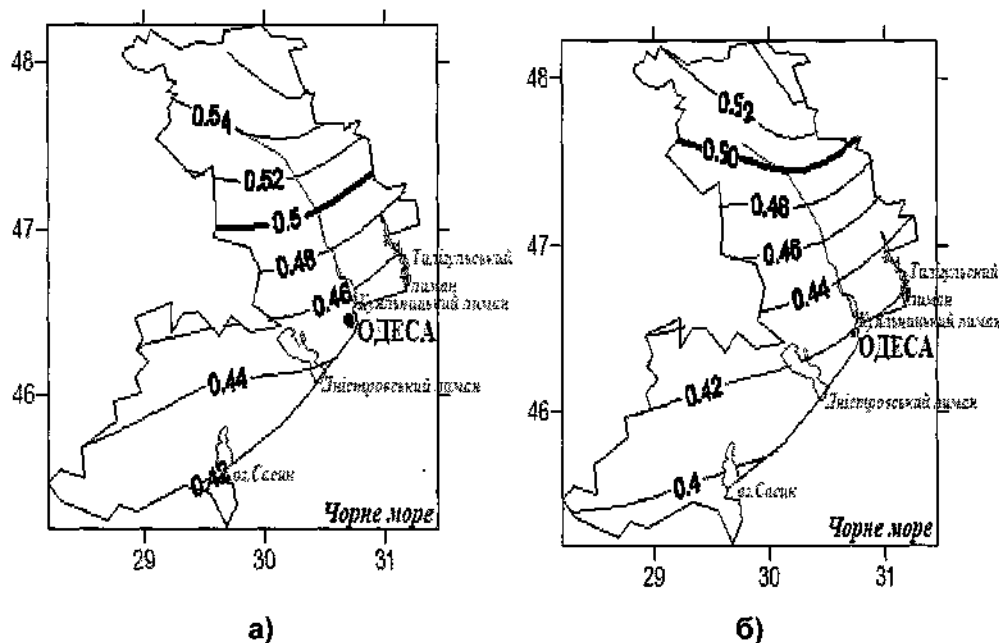

Рис. 2. Просторовий розподіл показника посушливості β_X за даними 2011-2050 рр. на території Північно-Західного Причорномор'я (а – за сценарієм RCP4.5, б – сценарієм за RCP8.5).

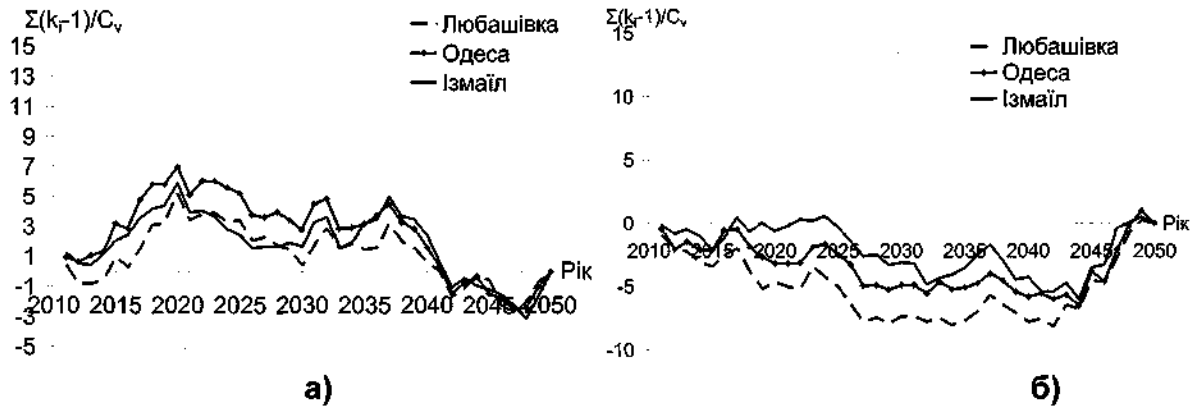

Рис. 4. Різницево-інтегральні криві середніх річних сум опадів на метеостанціях Північно-Західного Причорномор'я за сценарієм RCP4.5 (а) та RCP8.5 (б), 2011-2050 рр.

Таблиця 1. Зміни ресурсів вологи $\bar{X}$ та тепла $\bar{E}_m$ на території Північно-Західного Причорномор'я за сценарієм RCP4.5 у порівнянні із даними до 1989 р.

Метеостанція	Опади $\bar{X}$, мм			Максимально можливе випаровування $\bar{E}_m$, мм		
	до 1989 року	2011-2050 роки	δ , %	до 1989 року	2011-2050 роки	δ , %
Вознесенськ	507	451	-11	937	913	-2,6
Первомайськ	553	483	-12,7	895	867	-3,1
Баштанка	513	451	-12,1	926	927	0,1
Херсон	485	396	-18,4	1000	986	-1,4
Миколаїв	500	419	-16,2	990	960	-3
Затишся	516	464	-10,1	896	886	-1,1
Любашівка	540	485	-10,2	869	860	-1
Одеса	476	430	-9,7	946	952	0,6
Сарата	482	413	-14,3	955	950	-0,5
Ізмаїл	495	420	-15,2	981	991	1
сер.	507	441	-13,0	940	929	±1,4

Сценарій RCP8.5 для території Північно-Західного Причорномор'я також прогнозує зменшення середніх багаторічних сум опадів на 16,2% (табл.2) при незначних змінах максимально можливого випаровування (у порівнянні із даними до 1989 р.). Особливістю розглянутих сценаріїв є дуже поступове зростання у часі температур повітря за холодний період.

У минулому сторіччі (до 1989 р.) норма річного кліматичного стоку змінювалася на території Одещини з 34 мм на північному заході до 14мм на південному сході [2].

У нових кліматичних умовах, які відповідають сценарним даним періоду 2011-2050 рр., очікується зменшення водних ресурсів, яке становитиме -37,4% для сценарію RCP4.5 та -48,6% для сценарію RCP8.5 (табл. 3), що пов'язано із прогнозованим за цими сценаріями зменшенням ресурсів зволоження.

Таблиця 2. Зміни ресурсів вологи $\bar{X}$ та тепла $\bar{E}_m$ на території Північно-Західного Причорномор'я за сценарієм RCP8.5 у порівнянні із даними до 1989 р.

Метеостанція	Опади $\bar{X}$, мм			Максимально можливе випаровування $\bar{E}_m$, мм		
	до 1989 р.	2011-2050 рр.	δ , %	до 1989 р.	2011-2050 рр.	δ , %
Вознесенськ	507	423	-16,6	937	931	-0,6
Первомайськ	553	469	-15,2	895	882	-1,5
Баштанка	513	434	-15,4	926	943	1,8
Херсон	485	397	-18,1	1000	1000	0
Миколаїв	500	402	-19,6	990	975	-1,5
Затишшя	516	439	-14,9	896	904	0,9
Любашівка	540	474	-12,2	869	877	0,9
Одеса	476	407	-14,5	946	970	2,5
Сарата	482	400	-17	955	970	1,6
Ізмаїл	495	402	-18,8	981	1014	3,4
сер.	507	425	-16,2	940	947	±1,5

Таблиця 3. Зміни водних ресурсів на території Північно-Західного Причорномор'я за сценаріями зміни клімату RCP4.5 та RCP8.5 в різні часові інтервали

Метеостанція	Середні багаторічні значення кліматичного стоку, мм				
	до 1989 р.	за сценарієм RCP4.5		за сценарієм RCP8.5	
		2011- 2050 рр.	δ , %	2011-2050 рр.	δ , %
Вознесенськ	28	16,8	-40	12,5	-55,4
Первомайськ	40	25	-37,5	21,3	-46,8
Баштанка	26	16,1	-38,1	13,2	-49,2
Херсон	14	8,2	-41,4	7,9	-43,6
Миколаїв	17	11	-35,3	9	-47,1
Затишшя	29	20,3	-30	15,5	-46,6
Любашівка	37	25,8	-30,3	22,5	-39,2
Одеса	19	12,5	-34,2	9,6	-49,5
Сарата	19	10,7	-43,7	8,9	-53,2
Ізмаїл	18	10,1	-43,9	8,1	-55
Середнє	23	14,8	-37,4	12,3	-48,6

Просторовий розподіл ізоліній норм річного кліматичного стоку відображає суттєве зменшення діапазону змін водних ресурсів по території, який буде становити 24-10 мм для сценарію RCP4.5 та 20-6 мм для сценарію RCP8.5 (рис.5).

Слід зазначити, що із урахуванням впливу підстильної поверхні, дія якої проявляється на річках з нестійким підземним живленням у вигляді втрат стоку у пониженнях рельєфу, та водогосподарської діяльності, що посилює зменшення стоку в умовах змін клімату, зменшення водних ресурсів у 2011-2050рр. XXI сторіччя буде перевищувати 50%. За рекомендаціями ООН зменшення середнього багаторічного річного стоку більше ніж на 50% призводить до руйнування водних ресурсів, а більш ніж на 75% до незворотного їх руйнування. Отже, як і за попередніми сценаріями, у XXI сторіччі Північно-Західне Причорномор'я підпадає у область руйнування водних ресурсів.

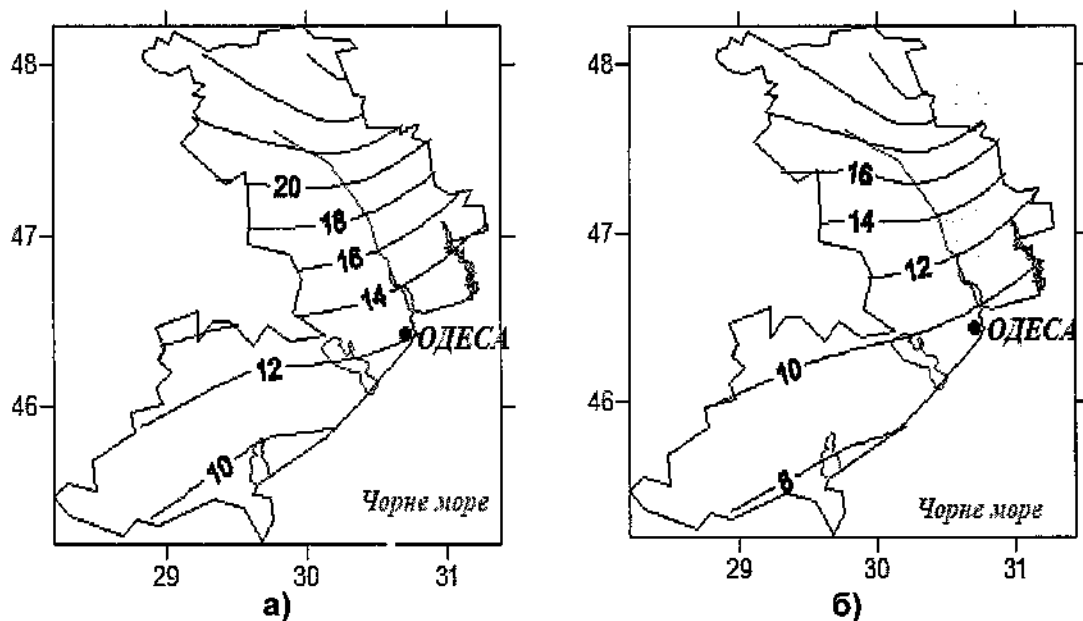

Рис. 5. Розподіл ізоліній норм річного кліматичного стоку у період 2011-2050 рр. за даними сценарію RCP4.5 (а) та RCP8.5 (б)

Висновки. За отриманими розрахунками встановлено, що у Північно-Західному Причорномор'ї за даними сценаріїв RCP4.5 та RCP8.5 для періоду 2011-2050рр. умови формування водних ресурсів будуть погіршуватися через зменшення річної кількості опадів. Якщо у минулому сторіччі річна сума опадів змінювалася на досліджуваній території від 550 мм до 450 мм, то за сценарієм RCP4.5 ці зміни будуть знаходитися у діапазоні 485-396 мм, а за сценарієм RCP8.5 у діапазоні 474-397 мм. Теплоенергетичні ресурси клімату зростатимуть дуже повільно. Показано, що посушливість клімату буде зростати через зменшення ресурсів зволоження, що призведе до переходу до напіваридного клімату на південній території України. За різницею інтегральними кривими встановлено, що за обома сценаріями коливання опадів знаходитимуться у маловодній фазі до середини 30-х років поточного сторіччя. У 30-ті роки на фоні від'ємної фази можливі "сплески" зволоження. Надалі маловодна фаза коливань опадів буде продовжуватись.

Водні ресурси мають зменшитися у середньому за період 2011-2050 рр. на -37,4% за сценарієм RCP4.5 та на -48,6% за сценарієм RCP8.5. Отримані результати відрізняються від отриманих за сценарієм A1B (модель REMO) [6] і сценарієм A2 (модель RSA3) [7] тим, що зменшення водних ресурсів забезпечується зменшенням річних сум опадів, а не тільки температур повітря.

Список літератури

1. Актуальные проблемы лиманов северо-западного Причерноморья / Под ред. Ю.С. Тучковенко, Е.Д. Гопченко. – Одесса: ТЕС, 2012 – 224 с.
2. Гопченко Е.Д., Лобода Н.С. Водные ресурсы северо-западного Причерноморья (в естественных и нарушенных хозяйственной деятельностью условиях). – Киев: КНТ, 2005. – 188 с.
3. Гопченко Е.Д., Лобода Н.С. Оцінювання природних водних ресурсів України за методом водно-теплогового балансу // Наук. праці УкрНДГМІ. – 2001. – Вип. 249. – С. 106-120.
4. Гребінь В.В. Сучасний водний режим річок України (ландшафтно-гідрологічний аналіз). – К.: Ніка-Центр, 2010. – 316 с.
5. Лобода Н.С. Расчеты и обобщения характеристик годового стока рек Украины в условиях антропогенного влияния. – Одесса: Экология, 2005. – 208 с.
6. Лобода Н.С., Сербова З.Ф., Божок Ю.В. Вплив змін клімату на водні ресурси України у сучасних та

майбутніх умовах (за сценарієм глобального потепління А1В) // Український гідрометеорологічний журнал. – 2014. – Вип. 15. – С. 149-159. 7. Лобода Н.С., Сербова З.Ф., Божок Ю.В. Оцінка впливу змін клімату на водні ресурси України на основі моделі «клімат-стік» за сценарієм глобального потепління А2 // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2015. – Т.1(36). – С. 8-17. 8. Мезенцев В.С., Карнацевич И.В. Увлажненность Западно-Сибирской равнины - Л.: Гидрометеоиздат, 1969. – 75 с. 9. Оцінка впливу кліматичних змін на галузі економіки України / Під ред. Степаненко С.М., Польового А.М. – Одеса: Екологія, 2011. – 605 с. 10. Родда Дж. Грани гідрології. – Л.: Гидрометеоиздат, 1987. – Т.2. – 534 с. 11. Степаненко С.М. Динаміка та моделювання клімату: підручник для студентів ВНЗ. – Одеса: Екологія, 2013. – 204 с. 12. Степаненко С.М., Польовий А.М., Лобода Н.С. та ін. Кліматичні зміни та їх вплив на сфери економіки України: колективна монографія. – Одеса: ТЕС, 2015. – 520 с. 13. IPCC, 2013: Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 1535 pp. 14. Loboda N.S. The assessment of present and future Ukrainian water resources on meteorological evidence // Proceedings of The Second International Conference on Climate and Water. - vol.3. - Espoo, Finland: Edita Ltd, Helsinki. - 1998. - p.1486-1494.

Вплив кліматичних змін на водні ресурси Північно-Західного Причорномор'я у сценарних умовах (за RCP4.5 та RCP8.5)

Лобода Н.С., Божок Ю.В.

Установлені основні тенденції зміни кліматичних чинників формування стоку та водних ресурсів Північно-Західного Причорномор'я на основі моделі «клімат-стік» у майбутньому з використанням сценаріїв глобальної зміни клімату RCP4.5 та RCP8.5. Показано, що до середини XXI сторіччя умови формування стоку річок будуть погіршуватися, що призведе до зменшення водних ресурсів на -37.4% за сценарієм RCP4.5, а за сценарієм RCP8.5 на -48.6%.

Ключові слова: водні ресурси, Північно-Західне Причорномор'я, глобальне потепління, сценарії зміни клімату, модель «клімат-стік».

Влияние климатических изменений на водные ресурсы Северо-Западного Причерноморья в сценарных условиях (по RCP4.5 и RCP8.5)

Лобода Н.С., Божок Ю.В.

Установлены основные тенденции изменения климатических факторов формирования стока и водных ресурсов Северо-Западного Причерноморья на основе модели «климат-сток» в будущем с использованием сценариев глобального изменения климата RCP4.5 и RCP8.5. Показано, что к середине XXI века условия формирования стока рек будут ухудшаться, что приведет к уменьшению водных ресурсов на -37.4% по сценарию RCP4.5, а по сценарию RCP8.5 – на -48.6%.

Ключевые слова: водные ресурсы, Северо-Западное Причерноморье, глобальное потепление, сценарии изменения климата, модель «климат-сток».

The impact of climate changes on water resources of the North-Western Black Sea Region in the scenario conditions (by RCP4.5 and RCP8.5)

Loboda N.S., Bozhok Y.V.

Data of climate change scenarios RCP8.5 and RCP4.5 (Representative Concentration Pathways) are used. They were proposed for consideration in the Fifth Report of Intergovernmental Panel on Climate Change in Geneva. Average long-term annual flow values using meteorological data (air temperature and precipitation) from the scenarios for the period 2011-2050 were calculated. Ten points (grid nodes) uniformly distributed on the territory of North-Western Black Sea Region were studied. The calculations were made based on the model "climate-runoff", developed in Odessa State Environmental University. As the inputs to the model climatic factors of the flow are used. They are defined on the basis of observations in the past or from models of global warming in the future. And the outputs are the characteristics of natural and domestic flow in different climatic conditions. Projection of changes in water resources was given by comparing the calculation results in the past (before 1989) and in the future (2011-2050).

By integral curves were established that fluctuations in precipitation will be in the dry phase to the middle 30s of the XXI century under both scenarios. In 30s "bursts" of moisture will be possible on the background

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т.2(41)

of negative phase. Further dry phase of precipitation fluctuations will be continue.

The major trends in water resources of North-Western Black Sea Region were established. It is shown that by the middle of the XXI century conditions of river flow formation will be deteriorate. This will lead to decreasing of water resources up to -40% according to temperate scenario RCP4.5, and almost -50% according to more aggressive scenario RCP8.5.

Analysis of changes in the ratio of moisture and heat resources showed that climate aridity will be intensify and the insufficient moisture zone and the semiarid zone will be widen. The process of moving a forest-steppe zone could lead to catastrophic consequences, because ecosystems do not have time to adapt to the sudden and rapid changes in climate.

Keywords: water resources, North-Western Black Sea Region, global warming, climate change scenarios, the model "climate-runoff".

Надійшла до редколегії 18.04.2016

УДК 556.162

Мірошніченко К.А., Чорноморець Ю. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА ВОДНИЙ БАЛАНС ТА ДИНАМІКУ СТОКУ ВОДИ РІЧКИ ВОРСКЛА

Ключові слова: Ворскла; водний баланс; шар опадів, стоку, сумарного випаровування; однорідність; багаторічні коливання.

Вступ. Клімат на нашій планеті змінюється і досить швидко. Останнім часом факт зміни клімату підтверджується збільшенням катастрофічних явищ – повеней, посух, вивержень вулканів, лісових пожеж, інверсій температури повітря тощо[1]. Через кліматичні зміни погодні умови стають більш жорсткими. **Посухи й повені** почастишали, їх руйнівний вплив збільшується, як і наслідки для економік різних країн [7]. На думку багатьох учених, якщо не вжити заходів, спрямованих на зменшення промислових викидів парникових газів, то у XXI ст. ефект потепління буде посилюватися [4]. Наслідки глобальної зміни клімату стають все більш відчутними і в Україні, де середня температура повітря зросла за останні п'ятдесят років у північно-східному і південно-східному регіонах на 2,7–2,8°C, а у північно-західному на 1,1–1,7°C [6]. Це вже призвело до певних змін у ритмі сезонних коливань природних систем.

В межах Рамкової конвенції ООН про зміни клімату, що відбулася у листопаді 2015 року в Парижі, презентували фінальний проект угоди щодо здійснення комплексу заходів для зниження їх негативних наслідків. Цей документ майже два тижні обговорювався делегатами з понад 190 країн. Глобальна мета попереджувальних заходів, що рекомендовані урядам країн-учасників – тримати потепління у рамках не більше 2°C і навіть зменшити цю планку до 1,5°C[5].

Вихідні передумови. На сьогоднішній день існує значна кількість наукових досліджень сучасних коливань водного стоку річок, обумовлених змінами клімату. У багатьох роботах вказується на те, що зміни клімату безпосередньо впливають на водний режим річок і призводять до порушення стаціонарності рядів спостережень. Так, на початку 90-х років ХХ сторіччя з'явилися публікації російських авторів: І. А. Шикломанова, В. І. Бабкіна, В. Ю. Георгієвського стосовно змін гідрологічного режиму водних об'єктів під впливом змін клімату . В Україні вплив сучасних змін клімату на водний режим річок досліджували такі вчені як Гопченко Є.Д., Лобода Н.С., Войцехович В.О., Вишневський В.І., Гребінь В.В., Лук'янець О.І, Балабух В.О., Сніжко С.І., Струтинська В.М., Василенко Є.В. та ін. У роботі Гребеня В.В. [3]

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т.2(41)

Наукове видання

ГІДРОЛОГІЯ, ГІДРОХІМІЯ І ГІДРОЕКОЛОГІЯ

Науковий збірник

2016 рік

Том 2 (41)

Збережено авторський стиль та орфографію

Комп'ютерна верстка –Москаленко С.О.

Підписано до друку 27.05.2016
Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Arial. Друк різнограф.
Ум. др. арк. 8,0. Обл.-вид. арк. 8,2.
Наклад 300 прим. Зам. № 52-014.
Віддруковано “Наш Формат”.
м. Київ, вул. Фрунзе 86.

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т.2(41)